

1 L'exposició, amb el títol «Ornament = delictes? Col·lecció Per Amor a l'Art», amb el comissariat de Nuria Enguita i Vicent Todolí, es va inaugurar el 8 de juliol del 2017 i es va poder visitar fins al 25 de febrer del 2018 en Bombas Gens Centre d'Art, un projecte de la Fundació Per Amor a l'Art.

2 Marisa García Vergara, «Cuestión de piel», *Concreta*, número 7, València: Editorial Concreta, 2016.

3 Sara Antonia Matos, «Fernanda Fragateiro e os processos editoriais: folha a folha, bloco a bloco, passo a passo», *Fernanda Fragateiro: Dos arquivos, à matéria, à construção*, Lisboa: Fundação EDP, Maat, 2017, pp.20-41.

La primera exposició de la Col·lecció Per Amor a l'Art en Bombas Gens Centre d'Art va ser una posada de llarg d'una àmplia selecció d'artistes i obres de la col·lecció entorn de l'ornament, que posava en qüestió les teories d'Adolf Loos en la seua publicació de 1908 *Ornament i delictes*.¹ Tres anys després, recuperem en certa manera la idea de l'ornamentació, però des d'un altre punt de vista: la relació de l'art contemporani amb l'arquitectura.

Ja en el Renaixement, l'ornament com a conjunt de tècniques i motius s'associa generalment amb les arts industrials o les superfícies arquitectòniques. En el moment en què s'hi atribueix una funció iconogràfica o simbòlica, deixa de ser un motiu simplement decoratiu i és llavors susceptible de convertir-se en obra d'art. Marisa García Vergara, autora del text d'esta publicació, ja s'havia detingut a reflexionar en la relació d'allò ornamental i l'art contemporani:² una relació en la qual l'art més actual fa un ús inventiu de l'arquitectura, i comprén l'ornamentació com a mètode o com a recurs arquitectònic extret, repensat, revisat o redefinit per a crear una peça artística. També podem pensar en l'ornamentació com un tercer espai de la representació artística, ni figuratiu ni abstracte, amb les seues pròpies lleis internes. En el seu text, García Vergara revisa les obres que formen part de l'exposició «Hiperespais» suggerint que en l'art les dimensions de l'espai, i per tant la percepció, es multipliquen, perquè altres factors que tenen a veure amb la memòria i els afectes hi intervenen. Per exemple, obres concebudes com a mapes biogràfics, construccions fluides que unixen allò intern amb allò extern, arquitectures enteses com a embolcall o pell, fragments d'espais viscuts o estats de la ment, escultures antropomòrfiques, així com exercicis d'escriptura, mostren la seua íntima relació amb l'arquitectura i els múltiples orígens com a tapís, com a mur, com a límit.

Esta publicació és un treball fet en col·laboració amb Fernanda Fragateiro, una artista que treballa des de les relacions entre arquitectura, dibuix i escultura. En la seua obra editorial, Fragateiro reflexiona sobre el camp de l'arquitectura i la construcció: llibres i documents són formes editorials de representació de l'espai. L'arquitectura, en el seu cas, es presenta com l'art del pensament, i a l'art correspondria el camp de la representació. Si els arquitectes modelen l'espai per a habitar-lo, els artistes pensen les hipòtesis de representar-lo.³ La seua obra se situa sempre entre la presència i l'absència, i opera a partir de la

construcció constant d'arxius que recopila entorn de projectes arquitectònics no formals o utòpics, mai construïts. Arxiu, entés a la manera d'una fàbrica, que la proveix de material per a les seues obres, al mateix temps que li permet reprendre elements del passat –objectes, esdeveniments, temes– per a forjar noves propostes en el present. En este llibre, Fragateiro se servix dels seus arxius per a dialogar amb les obres de la col·lecció Per Amor a l'Art que es mostren en «Hiperespais», bé siga associant lectures o encadenant relacions entre les matèries de les obres i les imatges d'arquitectures, construccions o paisatges, amb la finalitat de suggerir noves representacions de l'espai. El resultat és una publicació que partix del format catàleg per a acabar sent una espècie de llibre d'artista, en l'edició del qual Fragateiro ha treballat tal com elabora les seues obres: la disposició, l'ordre i els fragments de les obres, les imatges d'arxiu, els espais de respiració, els ritmes, els moviments, l'enquadernació i la selecció del paper ens permeten una lectura diversa, entre pàgines que van del fragment a la totalitat i de la pintura o l'escultura al paisatge. Si una de les definicions possibles de l'arquitectura és la pràctica d'establir relacions commovedores amb materials en brut, el mateix es podria dir de l'«edició», a partir d'obres, fragments, llibres i altres referències. Un procés que d'alguna manera remet al bricolatge i evoca la figura del *bricoleur* de Claude Lévi-Strauss, una «persona que respon al que fa amb el que té o el que pot disposar»,⁴ algú que pretén estructurar de manera ordenada un conjunt caòtic. En definitiva, es tracta de partir de fragments d'estructures preexistents per a crear taxonomies noves, o potser de les ruïnes i les restes d'una estructura anterior.

Per a l'ocasió, Fragateiro pren inspiració en algunes de les publicacions més icòniques del modernisme, com *Architecture Without Architects* (Arquitectura sense arquitectes, 1964) de Bernard Rudofsky⁵ o revistes com ara *Casabella* o *Domus*, i busca una relació espacial amb elements d'obres en l'exposició, com les franges de Teresa Lanceta, els camps de color de Pedro Cabrita, la materialitat de Carlos Bunga, l'organicitat de David Reed, els plecs d'Inma Femenía, les escriptures d'Irma Blank o Nicolás Ortigosa, el grafisme de Roland Fischer o la superposició de plans de Heimo Zobernig. Però no només crea un diàleg formal, sinó també afectiu i simbòlic: la memòria del lloc de Patricia Gómez i María Jesús González, la creació d'espais imaginaris a partir de la llum de Barbara Kasten, la ruïna en l'obra d'Ángela de la Cruz o la transformació de l'arquitectura d'El Último Grito.

Des de la pintura, l'escultura, el dibuix, les construccions arquitectòniques, les instal·lacions o la fotografia, «Hiperespais» proposa una experiència estètica, conceptual i sensible, posa a prova la nostra percepció de l'espai i planteja noves maneres de pensar-lo.

4 Claude Lévi-Strauss, *El pensamiento salvaje*, Mèxic DF: Fondo de Cultura Económica, 1964.

5 Bernard Rudofsky, *Architecture Without Architects. An Introduction to Non-Pedigreed Architecture*, Nova York: The Museum of Modern Art, 1964.